

2. KNIHY A TISK

Tabulka 1 Vymezení oblasti knih a tisku podle klasifikace NACE

NACE	EKONOMICKÁ ČINNOST
58.11	Vydávání knih
58.13	Vydávání novin
58.14	Vydávání časopisů a ostatních periodických publikací
63.91	Činnosti zpravodajských tiskových kanceláří a agentur
74.30	Překladatelské a tlumočnické činnosti
47.61	Maloobchod s knihami
47.62	Maloobchod s novinami, časopisy a papírnickým zbožím

Vydávání a distribuce tiskovin je jednou z nejstarších ekonomických činností v audiovizuálním a mediálním sektoru. Na území dnešní České republiky aktivně působí soukromí vydavatelé již několik staletí, pokud pomíneme redukci a státní monopolizaci vydavatelství v období komunistického režimu. Po roce 1989 došlo opět k velkému nárůstu soukromých subjektů působících jak v oblasti periodického tisku, tak v oblasti knih. Zejména v oblasti knižního vydavatelství jsou v současnosti vydavatelské subjekty v ČR mimořádně aktivní a v počtu vydaných knih na obyvatele obsazují přední příčky ve světovém žebříčku IPA⁵ (Císař, 2010).

V rámci výchozí definice jsou činnosti vydávání a maloobchodního prodeje novin, knih a časopisů vnímány jako jedna samostatná oblast a zahrnují také papírenské zboží, které bohužel nejde na čtyřmístné úrovni vyčlenit. Do oblasti knih a tisku spadají také činnosti zpravodajských a tiskových agentur, překladatelů a tlumočnicků. Po nastínění všeobecné charakteristiky této oblasti budou periodickému tisku (noviny a časopisy) a neperiodickým publikacím (knihy) věnované samostatné podkapitoly.

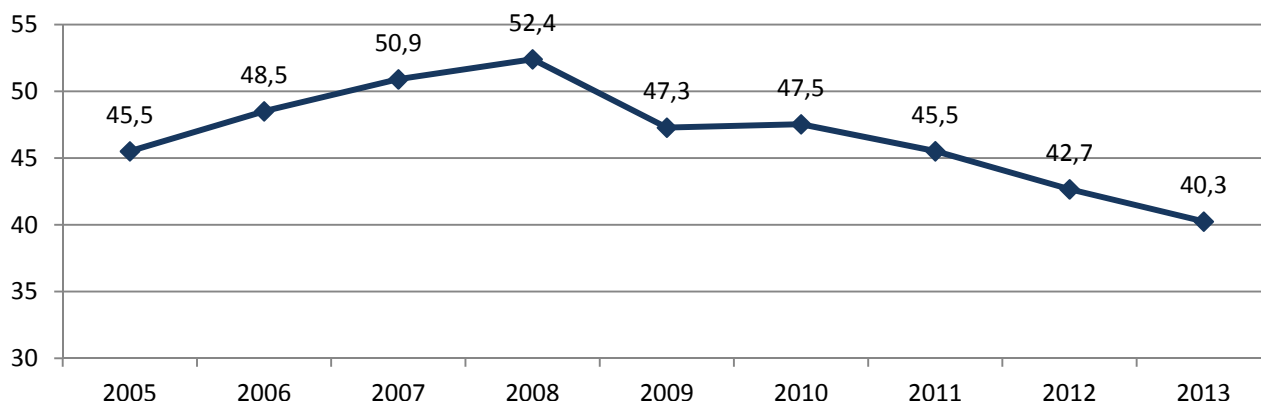
Trh knižních vydavatelů a vydavatelů periodik v České republice se liší zejména podílem monopolizace trhu. Zatímco nejčtenější periodika spadají pod několik velkých vydavatelství, v oblasti knižního vydavatelství zatím neexistují velcí vydavatelé, kteří by ovládali trh z hlediska prodeje a počtu vydaných titulů (SČKN, 2014). Každoroční objem trhu knih a periodických publikací se dá velmi dobře analyzovat na základě počtu vydaných titulů vzhledem k zákonné povinnosti vydavatelů zasílat aktuální výtisky Národní knihovně České republiky a jiným institucím. Údaje o vydaných periodických a neperiodických titulech sbírá od Národní knihovny České republiky každoročně prostřednictvím ročních výkazů NIPOS.

Přehled o příjmech subjektů v oblasti knih a tisku podle výchozí definice ukazuje Graf 8. Prezentovaná časová řada zachycuje kontinuální propad příjmů z činností v oblasti knih a tisku mezi lety 2008 a 2013. Jako vysvětlení tohoto trendu se nabízí omezení výdajů spotřebitelů za knihy a periodické publikace v důsledku ekonomické krize a změna spotřebitelských návyků spojených s rozvojem online

⁵ Podle mezinárodní asociace *International Publishers Association* připadlo v roce 2012 na milion obyvatel v České republice 1509 nových knižních titulů (IPA, 2014).

zpravodajství. Celkové příjmy ekonomických subjektů s převažující činností v oblasti knih a tisku dosáhly v roce 2013 velikosti 40,3 mld. Kč.

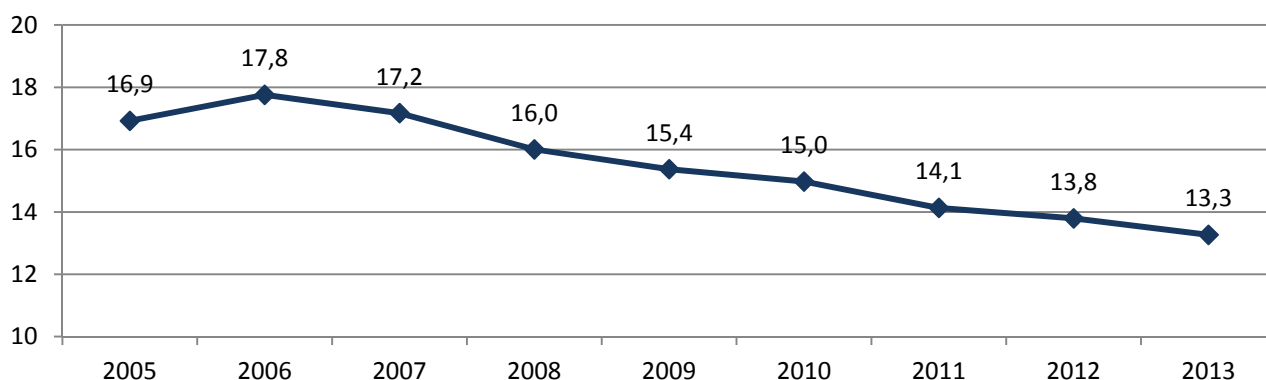
Graf 1 Příjmy subjektů v oblasti knih a tisku (v mld. Kč)⁶

Zdroj: Podniková strukturální statistika, ČSÚ

Výše zaměstnanosti v činnostech spadajících do oblasti knih a tisku v podstatě kopíruje vývoj příjmů podniků v této oblasti. Mezi lety 2006 a 2013 poklesla zaměstnanost podle Podnikové strukturální statistiky o více než 4 tis. zaměstnanců a v roce 2013 dosahovala výše 13,3 tis. zaměstnanců. Údaje zachycující zaměstnanost pro oblast knih a oblast tisku samostatně budou uvedeny v příslušných podkapitolách.

Graf 2 Počet zaměstnanců v oblasti knih a tisku (v tis. osob, přepočteno na počet plných úvazků)

Zdroj: Podniková strukturální statistika, ČSÚ

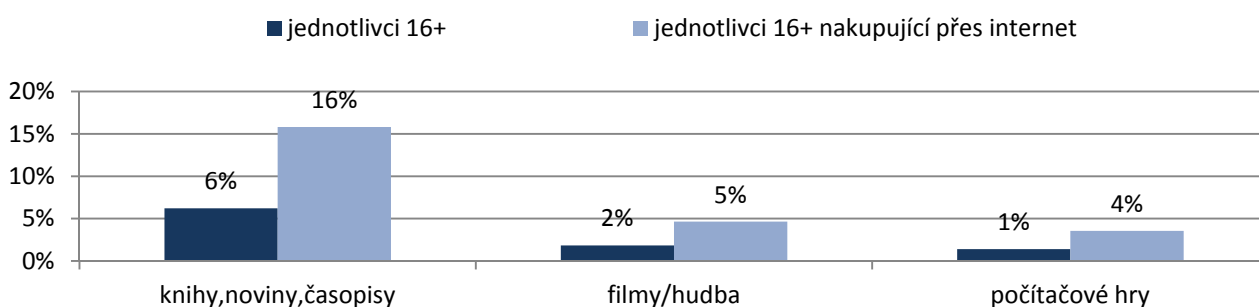
Také trh s knihami a periodickým tiskem v posledních letech formuje digitalizace a rozvoj internetu. Zatímco čtení zpráv a článků přes internet je v české populaci značně rozšířené a zvýšená obliba četby zpravodajských serverů může do budoucna znamenat určitou hrozbu pro budoucnost tisku, e-booky nejsou zatím příliš velkým konkurentem tištěným knihám. V souvislosti s knihami je pak internet využíván spíše k objednaní fyzických knižních titulů prostřednictvím online katalogu. V porovnání s dalšími oblastmi audiovizuálního a mediálního sektoru je využití internetu pro nákup knih a tisku v české populaci poměrně

⁶ Od roku 2009 obsahuje také údaje ze Statistiky neziskových institucí

rozšířené. Jak je patrné z Grafu 10, necelých 16 % uživatelů nakupujících přes internet v roce 2014 zakoupilo knihy, časopis či noviny prostřednictvím tohoto média.

Graf 3 Využití internetu k nákupu zboží kulturního charakteru v roce 2014

Zdroj: VŠIT, ČSÚ

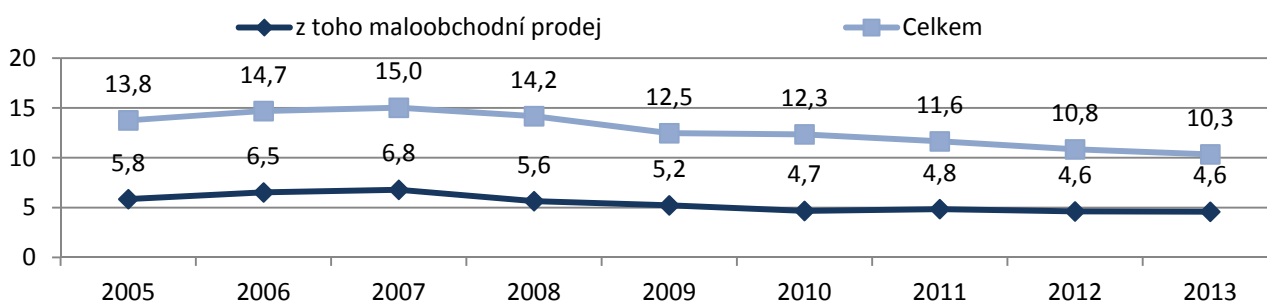
2.1. KNIHY (NEPERIODICKÉ PUBLIKACE)

V případě analýzy samostatných trhů neperiodických a periodických publikací je otázkou, jak pracovat s činnostmi překladatelů a tlumočnicků stejně jako s činnostmi tiskových agentur. Tyto činnosti nelze přiřadit pouze do jedné či druhé oblasti a hledat poměr, kterým se např. překladatelé podílí na překladu knih a na překladu periodik, by bylo velmi obtížné. Činnosti překladatelů, tlumočnicků a tiskových agentur lze analyzovat pouze v rámci celkové oblasti knihy a tisk a proto budou z analýzy jednotlivých trhů (trhu s neperiodickými a trhu s periodickými publikacemi) vypuštěny. Tyto trhy tak budou zahrnovat pouze činnosti vydavatelů a maloobchodu.

2.1.1. PŘÍJMY A ZAMĚSTNANOST

Jak ukazuje Graf 11, vývoj příjmů z maloobchodních a vydavatelských činností koresponduje s trendem platným pro celou oblast knih a tisku a spočívá v dlouhodobém poklesu tržeb v posledních několika letech. Tento trend je patrný více v oblasti vydávání knih než u maloobchodního prodeje, u kterého se meziroční tržby drží v posledních letech na stejné úrovni. Podle výsledků Podnikové strukturální statistiky pak v roce 2013 zaznamenali vydavatelé a maloobchodníci s knihami tržby 10,3 mld. Kč a na samotný maloobchod připadly příjmy ve výši 4,6 mld. Kč. Nutno podotknout, že se jedná o tržby podniků s převažující činností v oblasti vydavatelství a maloobchodu a že velká část knih může být distribuována a prodávána subjekty, které do těchto kategorií nespádají.

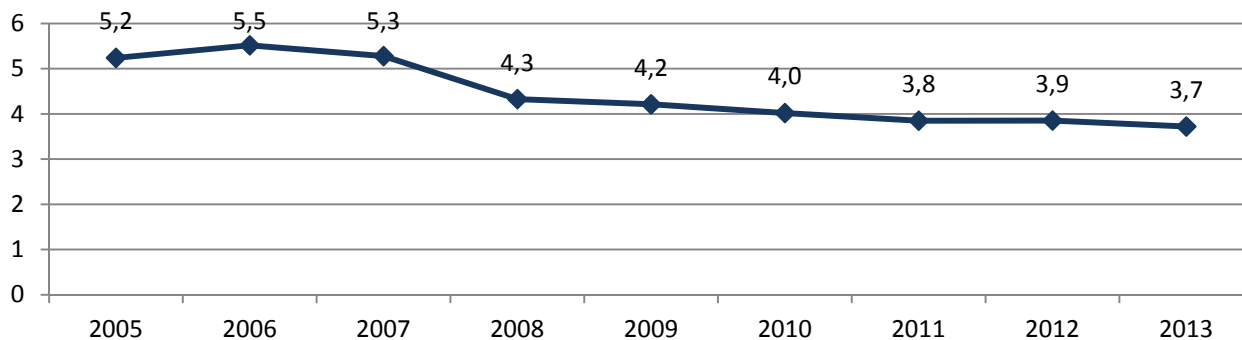
Graf 4 Příjmy subjektů v oblasti knih (v mld. Kč)

Zdroj: Podniková strukturální statistika, ČSÚ

Přehled o vývoji zaměstnanosti v oblasti knižního vydavatelství a maloobchodu nabízí Graf 12. Znatelnější pokles zaměstnanosti v této oblasti proběhl mezi lety 2006 a 2008. Od roku 2009 zaměstnanost klesá spíše pozvolným tempem a v některých letech došlo dokonce k mírnému nárůstu. V roce 2013 pak dosahovala přepočtená zaměstnanost v oblasti knižního vydavatelství a maloobchodu výše 3,7 tis. pracovníků na plný pracovní úvazek.

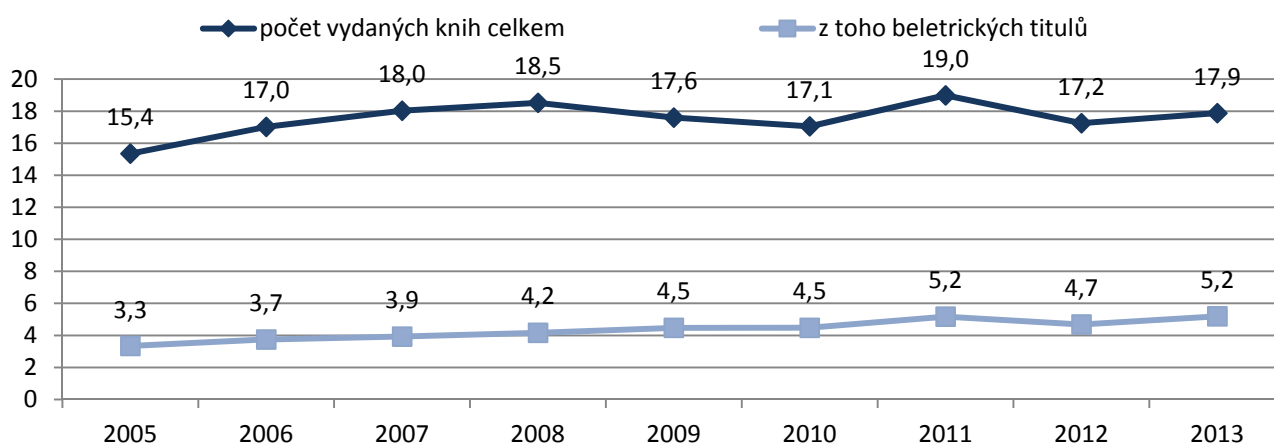
Graf 5 Počet zaměstnanců v oblasti knižního vydavatelství a maloobchodu (v tis. osob, přepočteno na plné prac. úvazky)

Zdroj: Podniková strukturální statistika, ČSÚ

Údaje o struktuře vydaných publikací je možné analyzovat s velkou přesností. Počet vydaných knižních titulů je v rámci poměrně malého českého trhu vysoký a již několik let se pohybuje mezi 17 – 19 tisíci vydanými tituly za rok. Na tisíc obyvatel tak připadá více než 1,5 titulu, čímž se v mezinárodním srovnání Česká republika řadí mezi země s nejvyšším počtem vydaných knižních titulů v přepočtu na obyvatele. V roce 2012 u nás vyšlo 1509 titulů na milion obyvatel, čímž se podle dat asociace IPA Česká republika zařadila před země jako je Německo (1156 titulů) či Francie (1008 titulů). Rozšiřující údaje lze získat z dat ze statistických výkazů o vydavateli, které každoročně přímo od vydavatelů sbírá NIPOS. Tato data reflektují mimo jiné také vydávání elektronických knih. V roce 2013 bylo vydáno okolo 4 tis. elektronických titulů.

Graf 6 Počet vydaných tištěných knižních titulů v České republice (v tis. titulů)

Zdroj: NIPOS

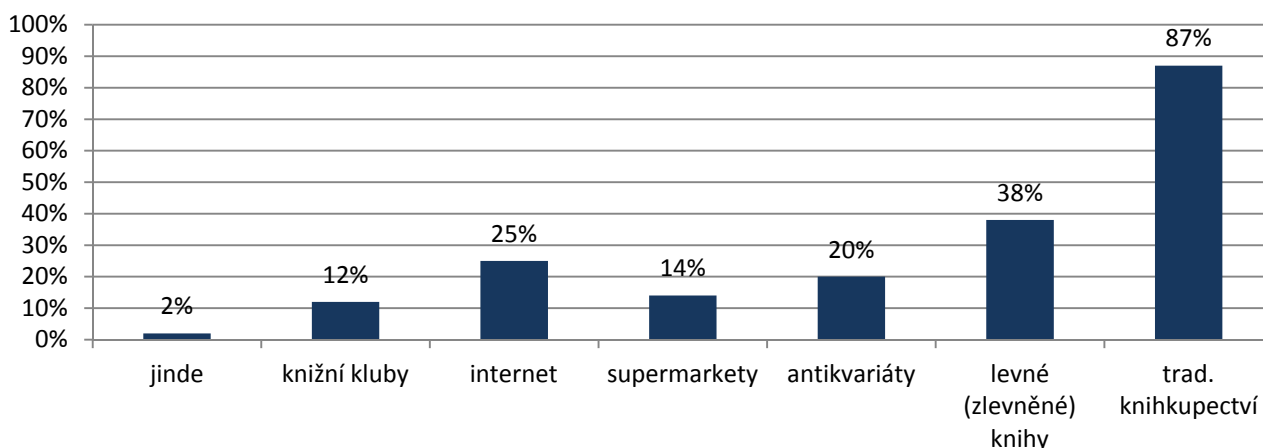

2.1.2. POHLED SPOTŘEBITELE

Šetření Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci (VŠIT), které je pro tuto analýzu použito jako výchozí k zachycení měnících se návyků spotřebitelů v souvislosti s rozvojem internetu, nezahrnuje četbu knih mezi zkoumané aktivity. To může odpovídat samotné povaze četby elektronických knih, které bývají sice přes internet zakoupeny a staženy, jejich samotná četba však již probíhá offline pomocí čtecích zařízení či počítače. V rámci doplňujících zdrojů zkoumá současné návyky čtenářů knih studie Čtenáři a čtení v ČR, na jejímž vypracování se podílely Akademie věd ČR, Ústav pro českou literaturu a Národní knihovna. Další informace o čtenářských návycích lze získat ze Zprávy o českém knižním trhu, kterou každoročně vydává Svaz českých knihkupců a nakladatelů (SČKN).

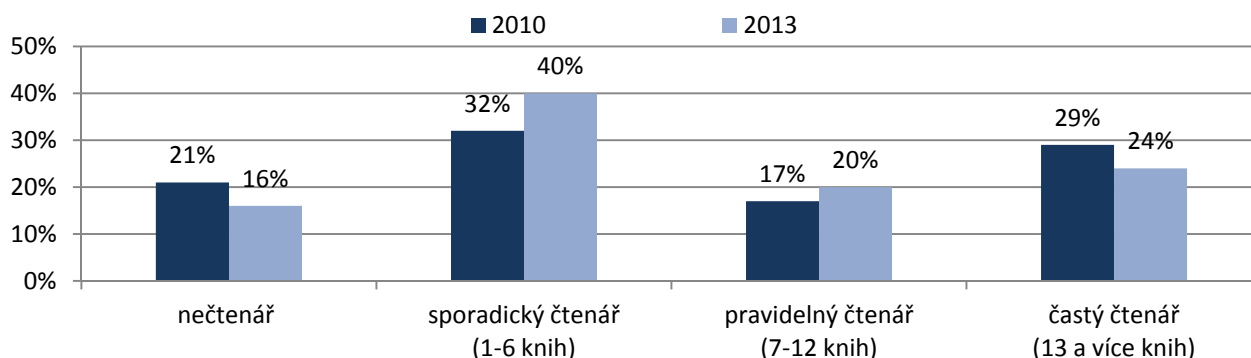
V souvislosti s nákupem a četbou knih je internet mezi českými spotřebiteli využíván více pro nákup knih přes internet než pro nákup elektronických knih. Zatímco tržby internetového prodeje knih se podle odhadu SČKN podílely na celkových tržbách z prodeje knih 13 – 16 %, podíl tržeb z prodeje e-booků tvořil odhadem 1,7 % z celkového prodeje. Jak ukazuje Graf 14, internet použilo k nákupu knihy 25 % nakupujících starších 15 let. Nákup knih v kamenném obchodě je mezi českými spotřebiteli stále nejčastějším způsobem nabývání knih a v roce 2013 pořídilo knihu v tradičním knihkupectví 87 % všech nakupujících. Z celkové české populace pak knihu v roce 2013 zakoupilo 48 % jedinců starších 15 let.

Graf 7 Způsob nabývání knih v roce 2013 v ČR v populaci obyvatel starších 15 let (ti, kteří kupují knihy)

Zdroj: Čtenáři a čtení v ČR, Ústav pro českou literaturu AV ČR

Samotné čtení knih pak bylo v roce 2013 dle studie Čtenáři a čtení v ČR v české populaci velmi rozšířené – 84 % populace četlo v posledním roce knihu. Ve srovnání s výsledky předchozího šetření za rok 2010 ubylo v roce 2013 úplných nečtenářů o 5 procentních bodů. Na druhou stranu se ve stejné míře snížil počet častých čtenářů, kteří přečtou ročně 13 a více knih. Celkově se pak v roce 2013 oproti roku 2010 zvýšil počet čtenářů, kteří čtou spíše sporadicky (1 – 6 knih ročně) či pravidelně (7 – 12 knih ročně).

Graf 8 Četba knih v roce 2010 a 2013

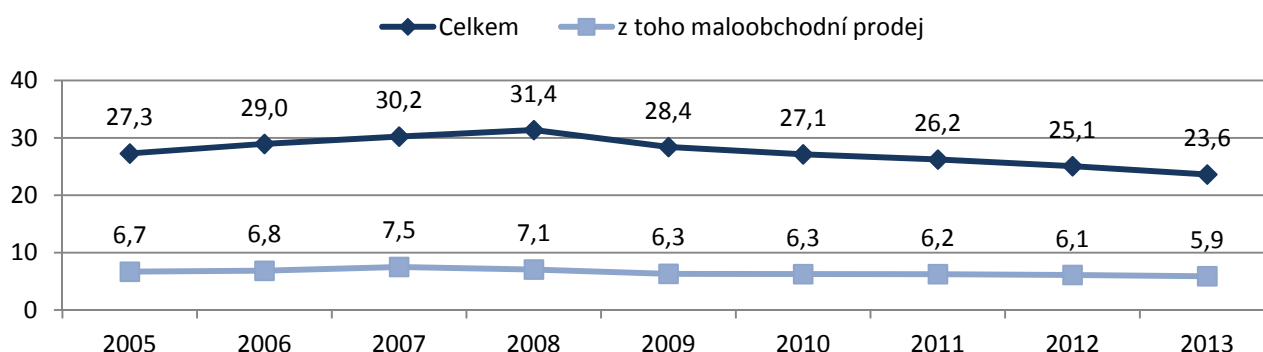
Zdroj: Čtenáři a čtení v ČR, Ústav pro českou literaturu AV ČR

2.2. TISK (PERIODICKÉ PUBLIKACE)

Také oblast periodického tisku bude v rámci ekonomické analýzy omezena pouze na zkoumání vydavatelů a maloobchodního prodeje. Údaje o zaměstnanosti a příjmech v oblasti tisku vychází z Podnikové strukturální statistiky. Pro analýzu měnícího se spotřebitelského chování pak existuje poměrně rozsáhlá evidence - návyky spotřebitelů v oblasti periodického tisku zachycuje jak šetření VŠIT, tak analýzy iniciované Unii vydavatelů.

2.2.1. PŘÍJMY A ZAMĚSTNANOST

Dle klasifikace NACE zahrnuje oblast vydávání periodických publikací jak digitální, tak tištěná periodika. V rámci oblasti maloobchodního prodeje pak není prodej digitálních publikací ve výčtu činností zahrnutý. Mimo oblast analýzy zůstávají také prodejci a vydavatelé periodik, kteří tuto aktivitu neprovozují jako hlavní ekonomickou činnost. Graf 16 zachycuje celkové příjmy vydavatelů a maloobchodu a také samostatný vývoj příjmů z maloobchodního prodeje. Zatímco příjmy vydavatelů novin a časopisů mezi lety 2008 a 2013 výrazně klesaly, maloobchod s periodiky zaznamenal v tomto období jen pozvolný propad. Celkové příjmy vydavatelů a maloobchodníků pak dosáhly v roce 2013 částky 23,6 mld. Kč.

Graf 9 Příjmy subjektů v oblasti (periodického) tisku (v mld. Kč)

Zdroj: Podniková strukturální statistika, ČSÚ

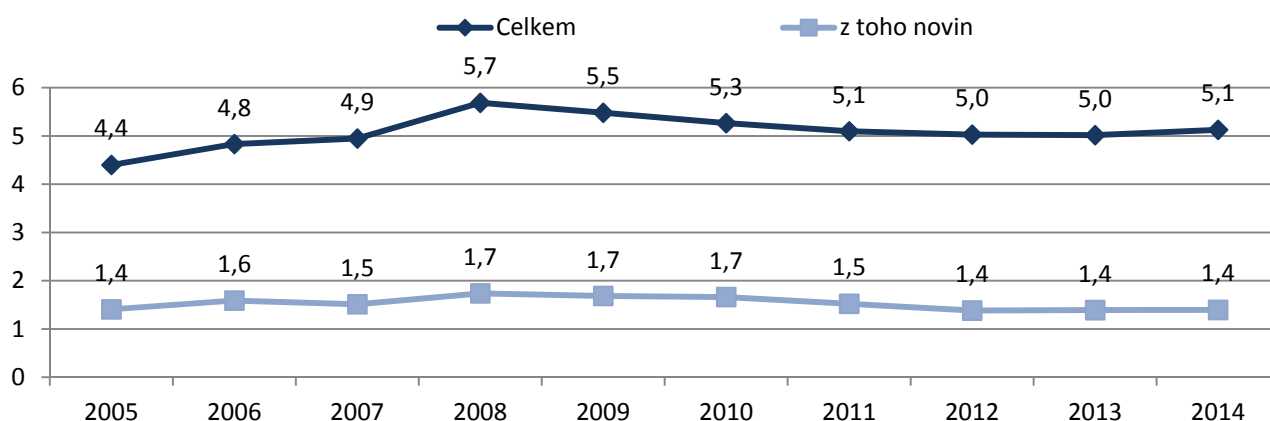
Objem trhu z hlediska počtu vydaných tištěných publikací lze stejně jako u knižního trhu analyzovat vyčerpávajícím způsobem vzhledem k povinnosti vydavatelů zasílat tzv. povinné výtisky Národní knihovně

České republiky a dalším institucím. Zákon č. 46/2000 Sb., který určuje povinnost vydavatelů zasílat povinné výtisky, se však nevztahuje na elektronické publikace. Určitou evidenci elektronických publikací lze získat z databáze Národní technické knihovny, která v České republice zodpovídá za přidělování číselných kódů ISSN. Tato databáze, která v době psaní textu obsahuje přes dva tisíce záznamů, však vedle elektronických časopisů a zpravodajských webů zahrnuje také periodika, jež nespádají do vymezení podle Tiskového zákona (např. ročenky, databáze apod.) a čísla ISSN jsou navíc přidělována na základě dobrovolné žádosti.

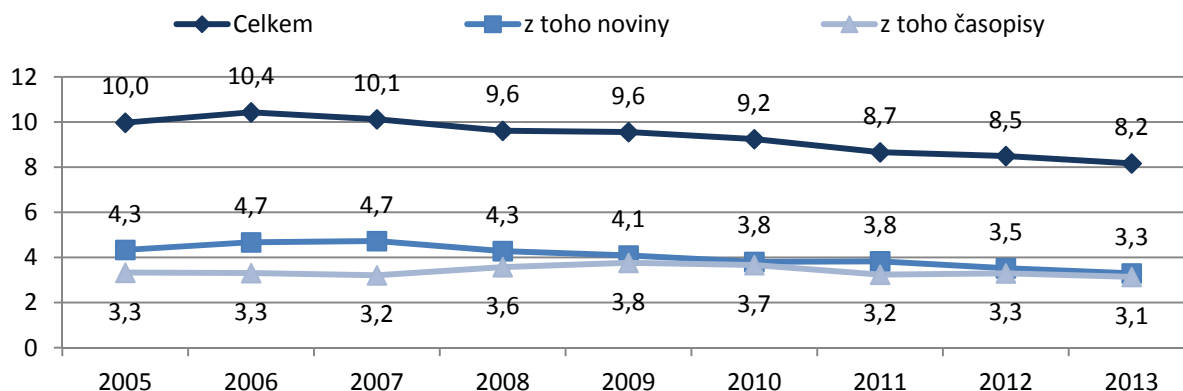
Jak můžeme vyčíst z Grafu 17, počet vydaných tištěných periodik se v posledních letech pohyboval okolo 5 tis. pravidelně vydávaných titulů. Mezi lety 2013 a 2014 došlo dokonce po několikaletém mírném poklesu k nárůstu počtu titulů.

Graf 10 Počet vydaných tištěných titulů v České republice (v tis. titulů)

Zdroj: NIPOS

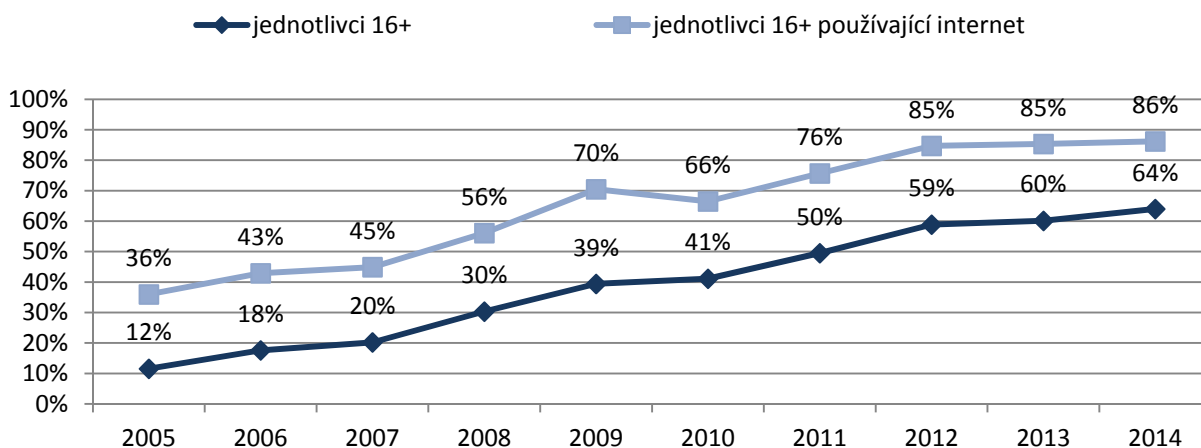
Z hlediska vývoje počtu zaměstnanců jsou patrné odlišné trendy pro oblast vydávání novin a pro oblast vydávání časopisů. Jak ukazuje Graf 18, počet zaměstnanců se v oblasti vydávání novin od roku 2007 kontinuálně propadá, zatímco počet zaměstnanců v oblasti vydávání časopisů se mezi lety 2007 a 2013 udržoval v hodnotách přepočtených na plné pracovní úvazky lehce nad hranicí 3 tis. zaměstnanců. I přes trvalý pokles byl počet zaměstnanců v oblasti vydávání novin v roce 2013 stále o něco vyšší než u vydavatelů časopisů a dosahoval výše 3,3 tis. zaměstnanců, zatímco trh s vydáváním časopisů obhospodařovalo 3,1 tis. pracovníků na plný pracovní úvazek. Celková zaměstnanost maloobchodu a vydavatelů v oblasti tisku dosahovala v roce 2013 výše 8,2 tis. zaměstnanců na plný pracovní úvazek.

Graf 11 Počet zaměstnanců v oblasti tisku (v tis. osob, přepočteno na plné prac. úvazky)

Zdroj: Podniková strukturální statistika, ČSÚ

2.2.2. POHLED SPOTŘEBITELE

Změny spotřebitelských návyků spojených s četbou periodik zachycuje šetření VŠIT. Počet jednotlivců, kteří v posledních 3 měsících využili internet ke čtení zpráv, novin a časopisů, je oproti roku 2005 více než 5x vyšší – v roce 2014 se jednalo již o 64 % české populace. Při zúžení záběru pouze na jedince používající internet se procento těch, kteří čtou zprávy, noviny a časopisy na internetu zvýšilo na 86 % všech uživatelů internetu. Čtení on-line periodik je tak v porovnání s ostatními zkoumanými oblastmi audiovizuálního a mediálního sektoru jednoznačně nejrozšířenější kulturní činností prováděnou on-line (např. k přehrávání či stahování hudby, videa a filmu využilo v roce 2014 internet 39 % české populace). K těmto statistikám je nutné zmínit, že použitý pojem on-line periodika neodpovídá vymezení tištěných periodik dle Tiskového zákona⁷ a zahrnuje jakékoliv on-line časopisy, noviny a zpravodajské servery bez ohledu na to, zda mají přidělený kód ISSN.

Graf 12 Využití internetu ke čtení zpráv, novin a časopisů

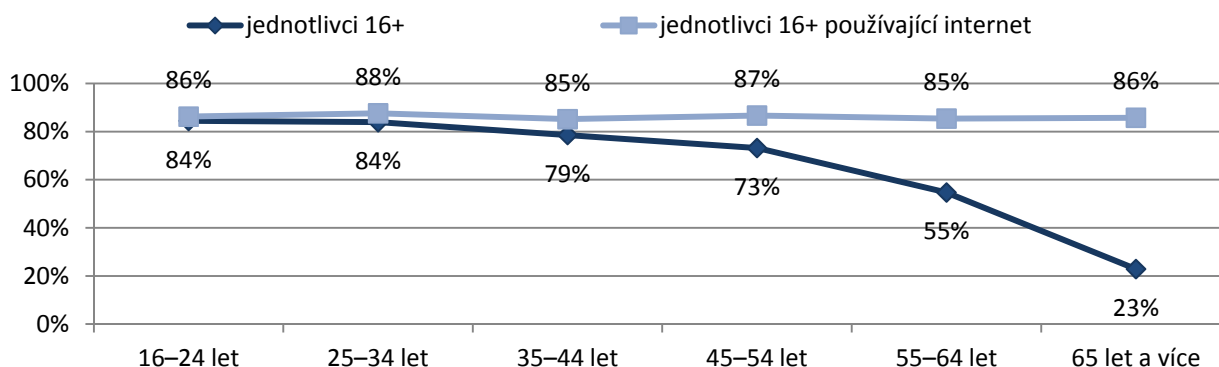
Zdroj: VŠIT, ČSÚ

⁷ Podle vymezení v rámci zákona č. 46/2000 Sb. se periodickým tiskem rozumí *noviny, časopisy a jiné tiskoviny vydávané pod stejným názvem, se stejným obsahovým zaměřením a v jednotné grafické úpravě nejméně dvakrát v kalendářním roce.*

Zatímco uživatelé internetu čtou on-line periodika ve stejné míře napříč všemi věkovými kategoriemi, u celkové populace procento čtenářů on-line periodik s přibývajícím věkem klesá. To však souvisí s tím, že procento uživatelů internetu všeobecně negativně koreluje se stářím jednotlivců. Zajímavý je pohled na uživatele internetu ve věkových kategoriích 55 - 64 let a 65 let a více. Ten prozrazuje, že čtení on-line periodik je velmi rozšířené také u starších jednotlivců využívajících internet. Tím se liší například od uživatelů internetu, kteří přes toto médium přehrávají či stahují hudbu, videa a filmy a kterých s přibývajícím věkem výrazně ubývá.

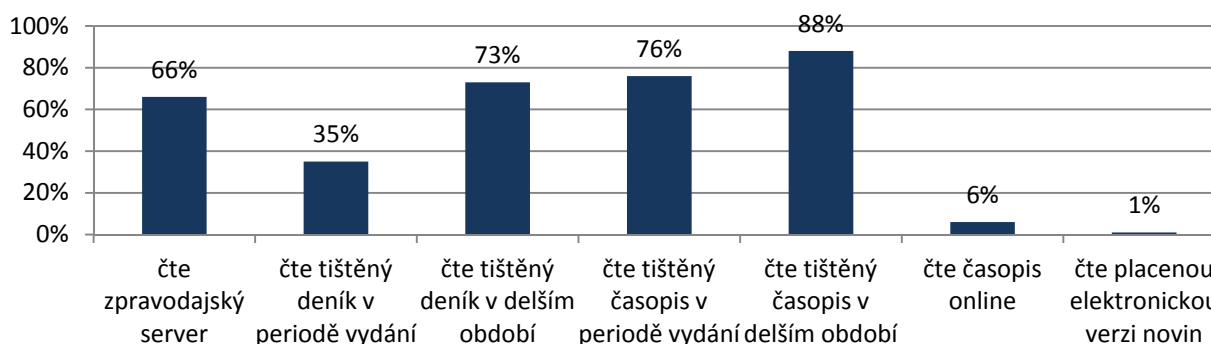
Graf 13 Využití internetu k četbě on-line zpráv, novin a časopisů v roce 2014

Zdroj: VŠIT, ČSÚ

Podrobnější pohled na uživatele internetu v souvislosti s četbou on-line a tištěných periodik přinesl výzkum *Media projekt online*, který pro Unii vydavatelů v roce 2013 vypracovaly společnosti *Median* a *STEM/MARK*. Ze závěrů tohoto výzkumu vyplývá, že čtenáři tištěných periodik neplánují v blízké době ve velké míře přecházet na elektronické verze médií a že zánik tištěné podoby periodik není zatím příliš pravděpodobný. Pouze 2 % populace uvažovalo v roce 2013 o přechodu z tištěné na elektronickou verzi časopisů a 1 % o přechodu na elektronickou verzi novin. Jak ukazuje Graf 21, čtení zpravodajských serverů se také nutně nevyklučuje s četbou tištěných periodik a lidé, kteří četli deníky v tištěné podobě, navštěvovali také zpravodajské servery. Čtení online časopisů a elektronických placených verzí novin naopak mezi uživateli internetu příliš rozšířené nebylo. Časopis četlo 6% a placenou elektronickou verzi novin pouze 1 % internetové populace.

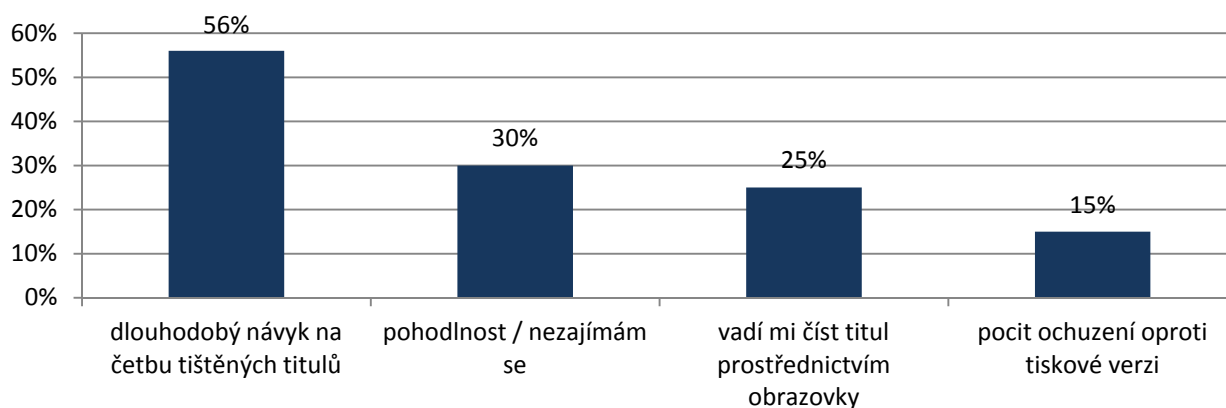
Graf 14 Způsob četby periodik mezi uživateli internetu ve věku 12 – 79 let v roce 2013

Zdroj: Media projekt online, Median, STEM/MARK

Graf 22 nabízí přehled vybraných důvodů, které bránily jednotlivcům v přechodu na elektronické verze periodik. V největším počtu případů byla překážkou nutná změna zaběhlých návyků a pohodlnost. Další důvody preference tištěných periodik souvisely s vnímanými negativními aspekty čtení elektronických verzí periodik, jako je nepříjemnost četby na elektronické obrazovce či pocit ochuzení o některé vlastnosti tištěných médií. Těch, kteří četli pouze tištěné verze tisku, byla v roce 2013 stále více než většina (56 % uživatelů internetu starších 12 let).

Graf 15 Přehled vybraných důvodů, které bránily jednotlivcům v roce 2013 v přechodu na elektronické verze periodik (těm, kteří čtou pouze tištěné verze)

Zdroj: Media projekt online, Median, STEM/MARK

